

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО

Пасько Ольга Миколаївна¹

¹Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та психології Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9555-1101>

UDC: 343.1

АНОТАЦІЯ

Автором розглянуто комунікацію, яка завжди обумовлюється активним процесом взаємодії усіх її учасників, не залежно від ролі кожного. Оскільки під час даного процесу проходить не тільки обмін інформацією, але й сприйняття та її вірне розуміння.

Наголошується про особливу актуальність володіння комунікативним процесом для слідчих органів досудового розслідування поліції, оскільки вони відносяться до соціономічної сфери діяльності типу професій «людина – людина», їх діяльність обумовлюється постійним потоком спілкування під час виконання професійних завдань та обов'язків.

Нагальними постає питання відповідності слідчим найвищому рівню професійної діяльності органів досудового розслідування. Для цього він повинен володіти комунікативною готовністю. Тому, автором було розглянуто комунікативну готовність слідчого крізь призму провідних здібностей та якостей особистості, а також певних вмінь, якими він повинен володіти.

Ключові слова: комунікація, комунікабельність, соціономічна сфера діяльності, комунікативна готовність, здібності, якості, вміння, професійна діяльність.

Вступ. У процесі життєдіяльності серед людей виникає потреба у спілкуванні, яка необхідна як на фізіологічному, так і на психологічному рівнях. Без комунікації із соціумом людина не спроможна формуватись, розвиватись та існувати. Тому що нагальною є потреба не тільки в отриманні нової інформації, вражень, емоцій, але й передачі її іншим.

У психологічній літературі відзначають, що спілкування дозволяє одночасно вирішувати різні задачі: обмінюватися інформацією, виявляти ставлення один до одного, співчуття і взаємне розуміння, здійснювати взаємний вплив.

Спілкування або комунікація, які відбуваються між особами, обумовлюються активним процесом взає-

модії усіх учасників, не залежно від ролі кожного. Оскільки під час даного процесу проходить не тільки обмін інформацією, але й сприйняття та вірне розуміння її.

За висловом С.Л. Рубінштейна (Рубінштейн), людина – це істота, яка цілеспрямовано впливає на оточуючий світ і на саму себе з метою творення нового, – впливає, щоб бути і щоб пізнавати, і у такий спосіб стверджувати своє місце «усередині буття». Водночас людина є об'єктом багатьох впливів, як природних сил, так і інших людей, які свідомо чи не свідомо впливають на поведінку, психічний стан, наміри та ін.

Комунікація буває вербальна та не вербальна, які у сукупності можуть допомогти визначити істині

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Olha Pasko

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

наміри співрозмовника. Мовлення – один із універсальних засобів реалізації комунікативної функції спілкування. Так, А.П. Панфілова зазначає, що мовлення дозволяє максимально зрозуміти сутність повідомлення та сприйняти інформацію. За допомогою мовлення відбувається кодування та декодування інформації, але адекватне її тлумачення можливе лише за аналізу немовлених знакових систем, що супроводжують мовлення (Панфілова, 2007). І відповідно, не випадково видатний [психолог](#), засновник культурно-історичної школи Л.С. Виготський відзначав, що «думка ніколи не дорівнює прямому значенню слова» (Виготський, 1982).

Постановка проблеми. Для працівників соціальної сфери діяльності комунікація (вербальна й не вербальна) є основним джерелом професійної діяльності. Типи професій «людина – людина» обумовлюються постійним потоком спілкування під час виконання професійних завдань та обов'язків. Професія слідчого відноситься до даного типу професій, саме тому працівники органів досудового розслідування повинні володіти сукупністю знань, умінь та навичок щодо психологічних особливостей спілкування та бути готовими й спроможними застосувати комунікативні методи, прийоми, механізми з метою забезпечення ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Комунікативні аспекти професійної діяльності слідчого визначаються у наукових працях провідних вчених: О.М. Бандурка, С.Д. Максименка, В.С. Медведєва, Л.І. Мороз, О.М. Цільмак, С.І. Яковенка та ін. Проте, вони були опубліковані у різні часові періоди і потребують змін та уточнень відповідно до реформування поліцейської системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання комунікативних особливостей в особистій та професійній сферах висвітлювались у вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: С.П. Архипова, С.А. Білоусова, В.Й. Бочелюка, Г.О. Горбаня, М. Гончарової-Горянської, С.Є. Корабльова, О.І. Мартинюка, І.Н. Медведєва, С.В. Панькова,

О.І. Солов'єва, О.І. Пометуна, Дж. Равена, В. Хутмахера, А.А. Ярулова та ін.

Особливості комунікативного потенціалу особистості, формування комунікативних здібностей та якостей розроблялись видатними науковцями (М.М. Бахтін, О.О. Бодальов, М.Й. Боришевський, О.В. Брушлінський, Л.П. Буєва М.С. Каган, В.О. Кан-Калік, М.Н. Корнєв, Б.Ф. Ломов, О.О. Леонтєв, С.Д. Максименко, В.П. Москалець, Л.Е. Орбан, Н.І. Пов'якель, С.В. Савчин, В.А. Семіченко, С.В. Терещук, Т.М. Титаренко, А.У. Хараш, Т.С. Яценко та ін.), а психологічні детермінанти підвищення комунікативного потенціалу слідчих висвітлювались відомими науковцями (В.Г. Андросюк, О.М. Бандурка, В.І. Барко, А.Ф. Зелінський, Л.І. Казміренко, М.В. Костицький, С.Д. Максименко, Т.М. Малкова, В.С. Медведєв, Л.І. Мороз, Г.В. Попова, В.М. Синьов, О.В. Тимченко, О.М. Цільмак, С.І. Яковенко та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Нагальними постає питання відповідності слідчим найвищому рівню професійної діяльності органів досудового розслідування. Для цього він повинен володіти комунікативною готовністю. У вітчизняних та зарубіжних роботах визначають комунікативну компетентність слідчого, проте, крім спроможності використовувати знання, вміння та навички, він повинен бути готовим їх реалізовувати. Тому, нами було розглянуто комунікативну готовність слідчого крізь призму провідних здібностей та якостей особистості, а також певних вмінь, якими він повинен володіти.

Постановка завдання (формулювання цілей статті). Полягає в узагальненні існуючого стану наукової розробки комунікативних аспектів слідчого та встановлення психологічного контакту, як необхідного елементу комунікативної готовності. А також деталізація комунікативної готовності крізь призму провідних здібностей та якостей особистості.

Наукове обґрунтування методології проведеного дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано теоретичні взаємопов'язані методи дослідження: аналіз, порівняння, узагальнення науково-

теоретичних і дослідних даних, систематизація тощо – з метою зіставлення різних точок зору, уточнення змісту окремих понять, сутності комунікативної готовності слідчого та встановлення вимог, яким він повинен відповідати.

Результати дослідження. Так, Г.М. Андрєєва (Андрєєва, 2009) запропонувала компромісний варіант, коли спілкування розглядається і як аспект спільної діяльності, і як самостійний феномен. Проте, Б.Д. Паригін (Паригін, 2010) вважає, що спілкування й діяльність взаємоперехресжуються, але вони не є тотожними явищами, тобто спілкування не тотожне діяльності й не є її частиною, а співвідноситься з діяльністю як два взаємоперехресних кола. Інакше кажучи, з одного боку, спілкування може виступати як умова або складова будь-якої діяльності і як специфічна комунікативна діяльність, а з другого – його можна розглядати як самостійне й відмінне від діяльності соціально-психологічне явище.

Особливо важливим для слідчого є процес спілкування та комунікативна готовність взаємодіяти із учасниками кримінального провадження. Оскільки вони знаходяться на межі закону та захисті прав й законних інтересів громадян.

При виконанні функціональних обов'язків слідчий спілкується як зі своїми колегами, так і з підозрюваним й потерпілим. При цьому комунікація з кожним із зазначених учасників буде в різних аспектах та напрямках.

Так, науковець Л.М. Коновалова розглядає специфічні особливості професійного спілкування (Коновалова, 1997):

Орієнтація спілкування. Професійне спілкування може бути соціально або особистісно-орієнтованим. Спілкування, що має на меті справити вплив на конкретну людину, є особистісно-орієнтованим.

Ступінь опосередкованості спілкування. Це кількісна характеристика професійного спілкування, що дає змогу оцінити «дистанцію» осіб, які спілкуються. Контакт людини з людиною «віч-на-віч» є безпосереднім спілкуванням, міжособистісним за своєю спрямованістю.

Нормативна регламентація спілкування. У про-

фесійному спілкуванні завжди є елемент певних правил і норм поведінки, виражених у різних правових документах.

Владний характер професійних повноважень.

Вимушений характер спілкування. Ситуації професійного спілкування мають переважно вимушений характер для його співрозмовників. Як правило, ці ситуації пов'язані з юридичними проблемами як у сфері кримінального, так і цивільного законодавства. У процесі розв'язання таких проблемних ситуацій передбачаються не просто потенційно конфліктні відносини, а й досить жорсткі форми конфліктної взаємодії аж до відкритої протидії. Разом із тим вимушеним у суб'єктивному змісті спілкування буває і для самого працівника.

Психологічна динаміка спілкування. Психологічний зміст професійного спілкування від контакту до контакту набуває нових рис. Люди більше пізнають одне одного, між ними можуть виникнути довірчі відносини, взаємна повага або заглибитися антипатія, відштовхування, неприязнь, що призводять до міжособистісних конфліктів. Динаміка спілкування пов'язана з оцінками й переживаннями людей з приводу результативності контактів і змісту взаємин, що виникли. Спілкування впливає на зміни психічних станів і психічних властивостей людей як у позитивному, так і негативному напрямі.

Часові обмеження. Ситуації професійного спілкування орієнтуються на досягнення конкретних професійно значущих цілей і завдань, час на вирішення яких визначено нормативними актами. Часові й нормативні рамки обмежують волю маневру в спілкуванні, припускають підвищення його інтенсивності.

Таким чином, Л.М. Коноваловою доведено, що розгляд спілкування за його основними напрямками надає можливість стверджувати про цілеспрямоване встановлення міжсуб'єктної взаємодії з допомогою знань про спілкування, урахування умов їх застосування з метою впливу на правосвідомість і поведінку інших осіб.

Відомий науковець О.М. Цільмак визначила різновиди комунікативної слідчої діяльності: комунікативно-перцептивна (полягає в адекватному сприйнятті слідчим, виявленні розрізнення окремих ознак в об'єк-

ті, виокремленні інформативного змісту, адекватного меті слідчої дії); комунікативно-сугестивна (полягає в переконанні об'єктів слідчої діяльності з метою розкриття та розслідування злочинів, запобігання правопорушенням, припинення злочинних посягань); комунікативно-службова (полягає в службовій комунікації з колегами, керівництвом, державними та недержавними установами) (Цільмак, 2012). Тобто, було визначено комунікацію з точки зору сфери діяльності та сприйняття самим слідчим.

Цікавим, на нашу думку, є підхід В.Ю. Шепітька, який визначає, що психологічний контакт становить не взаємодію чи взаємовідносини між учасниками спілкування, а найбільш сприятливу психологічну «атмосферу», що сприяє взаємодії та встановленню контакту, це певна «налаштованість» на спілкування (Шепітько, 2002).

Тому для слідчого важливим є вміння встановлювати психологічний контакт, з метою координації комунікацією і спрямування її у необхідному напрямку. Для цього корисним буде використання *синхронної поведінки* або дзеркального відображення. Суть такої поведінки полягає у тому, що слідчий повинен ненав'язливо та непримітно намагатись повторювати пози, жести, звички учасника кримінального провадження, тим самим останній зрозуміє, що він така ж сама людина як і слідчий, – і зможе йому довіритись.

Проте, у віддзеркалюванні зовнішності поведінки співрозмовника є певні особливості, оскільки вона може бути допустима та раціональна за умови якщо дане спілкування супроводжується позитивними або конструктивними невербальними сигналами. Таким чином, така поведінка слідчого може сприяти встановленню відчуття довіри і бажанню розказати всю правду.

Наступним шляхом до встановлення психологічного контакту є вміння слідчого переконання співрозмовника передбачення *«виграшу» від спілкування*. Людина завжди прагне впевнитися в правильності своїх думок, тому як тільки вона відчуває розбіжність поглядів, контакт порушується. Якщо немає перспективи «виграшу», процес спілкування втрачає приємне забарвлення. Отже, щоб викликати інтерес до себе, потрібно виконувати роль одностороннього.

Наступною особливістю, якою може користуватись слідчий при встановленні психологічного контакту є встановленням *довірчих відносин*. Психологічний зміст довірчості між слідчим та учасником кримінального провадження полягає у суб'єктивному відчутті «безпеки» та впевненості останнього. Він має бути впевнений, що, довіряючи слідчому, нічим не ризикує. Передумовою такого спілкування є взаєморозуміння, а основним механізмом – підкріплення довіри.

Як зазначає відомий науковець Я.Ю. Кондратьєв (Кондратьєв, 1999) формування довірчості можна прискорити за рахунок співпереживання. Це можуть бути спогади про певні події як позитивного, так і негативного характеру (почуття радості, хвороба тощо), однакове ставлення до певних сторін життя (проблеми дітей). Задача полягає у тому, щоб у слушний момент відповідним чином «розкритися». Особливо уважним потрібно бути, коли співрозмовник починає розповідати про свої слабкості та вади: своєчасна та адекватна реакція викликає у нього почуття вдячності. У таких випадках кажуть: «Ця людина мене розуміє», що і є критерієм високого рівня довірчості.

Саме у процесі встановлення довірчих відносин між комунікантами можуть визначитись необхідні данні по справі, оскільки особа, яку допитують зрозуміє, що слідчий має намір визначити істину і допитуваний є єдиною особою, яка може йому у цьому допомогти.

У таких умовах *довірчі відносини повинні підкріплюватись позитивним емоційним фоном*. Зрозуміло, що слідчий не завжди спілкується з висококультурними особами і вони можуть бути агресивно та негативно налаштовані відносно слідчого, але ж все ж таки, у цих умовах він повинен спрямувати процес спілкування у необхідний напрямок. Тому важливо слідчому використовувати певні тактичні прийоми для встановлення істини. Так, О.В. Полстовалов визначає наступні прийоми (Полстовалов, 2009):

бесіди на тему, що цікавлять допитуваного (про сім'ю, побутові проблеми, захоплення і т.д.);

підкреслення значимості показань, що надаються та конфіденційності розмови;

пошук та використання схожих основних якостей «я-концепцій», установок та поглядів;

підтримання позитивного фону відносин через ввічливе ставлення до допитуваного.

Цікаві рекомендації щодо тактики проведення бесіди визначає науковець В.Я. Карлов (Карлов, 2011):

переконання допитуваного об'єктивності слідчого, навіювання йому поваги до себе;

прояв турботи щодо дотримання прав допитуваного та задоволення його законних інтересів;

прояв під час допиту тактовності, витримки, культури мови;

створення та підтримання ділової обстановки, без надмірної напруги;

стимулювання виникнення у допитуваного зацікавленості до надання правдивих свідчень.

Також слідчому важливо вміти подолати протистояння із співрозмовником, особливо під час допиту. Тому для нейтралізації подібних ситуацій можуть бути використані психологічні прийоми впливу, які систематизували С.В. Белан, Т.О. Луценко (Белан, 2009):

- Використання психологічних особливостей особистості допитуваного.
- Особисті спостереження за допитуваним.
- Використання стану емоційної напруженості.
- Використання ефекту раптовості.
- Прийом «припущення легенди».
- Послідовність пред'явлення доказів.
- Пред'явлення контрдоказів.
- Поєднання форсованого (прискореного) та уповільненого темпів допиту.

У зв'язку із цим комунікаційні процеси слідчого охоплюють усі сфери життєдіяльності – особистісні, соціальні та діяльнісні. І це обумовлюється необхідністю розвитку, формування та удосконалення комунікаційної готовності як різновиду структурно-логічної моделі слідчого.

Для того, щоб слідчий міг встановлювати та налагоджувати психологічний контакт із співрозмовником, він повинен бути готовим до виконання професійних обов'язків на найвищому професійному рівні та відповідати по усім аспектам структурно-логічної моделі слідчого.

Комунікативна готовність як різновиду структурно-логічної моделі слідчого була нами досліджена у

науковій статті (Пасько, 2014).

Комунікативна готовність розглядалася у наукових працях таких вчених як Г. Л. Драндова, М. І. Д'яченко, О. Ф. Жукова, Л. А. Кандибовича, Л. М. Карамушка, О. М. Кокуна, Л. О. Махотнюка, Л. М. Мерем'яніна, В. А. Пономаренко, О. О. Тополенко, В. І. Уруського, О. М. Цільмак, С. Х. Яворського та ін.

Відповідно, здійснивши аналіз наукової літератури ми визначили, що вона розглядається як складова у різних галузях наук, тобто у педагогіці – готовність педагога до спілкування, у юриспруденції – готовність правознавця виступати на публіці, у філософії – готовність до вірного розуміння сутності та можливості його відтворення. Крім того, більше досліджується комунікативна компетентність, ніж готовність.

Тому ми пропонуємо розглянути комунікативну готовність крізь призму провідних здібностей та якостей особистості. Оскільки працівник протягом робочого часу знаходиться серед соціуму, то він повинен мати наступні *здібності*:

- налагоджувати міжособистісний контакт;
- слухати та чути людину;
- до постійного спілкування;
- уникати обговорення суперечливих питань;
- обирати та здійснювати адекватні способи спілкування;
- контролювати процес бесіди;
- шанобливо відноситись до співрозмовника;
- управляти людьми та організовувати інших;
- до легкості у знайомствах та спілкуванні із новими людьми;
- зрозуміло виражати свою думку та швидко розуміти інших;
- використовувати психологічні аспекти вербального та невербального спілкування;
- долати психологічні бар'єри у спілкуванні;
- визначати відношення співрозмовника до себе на основі жестів, міміки, пози та ін.;
- засвоювати особливості психічних пізнавальних процесів (про психологічні особливості пам'яті, мислення, уваги, уяви, сприйняття, відчуття тощо);
- використовувати знання про типи темпераменту, види акцентуацій;

визначати тип темпераменту співрозмовника і відповідно до цього установлювати психологічний контакт;

визначати стан та настрої людини і відповідно до цього будувати власну лінію поведінки;

зрозуміло та чітко говорити й виступати на публіці та ін.

Якості:

товариськість;

контактність;

доступність;

дипломатичність;

тактовність;

доброзичливість та ін.

Комунікативна готовність працівника соціономічної сфери діяльності є найважливішою, оскільки особа знаходиться у постійному комунікативному потоці й повинна бути оснащена усіма прийомами та методами спілкування.

Комунікативна готовність слідчого забезпечується наступними **вміннями**:

- з'ясовувати достовірність показань свідка (ст. 96 КПК України);

- отримувати показання з чужих слів (ст. 97 КПК України);

- проводити допит (ст. 224 КПК України);

- швидко встановлювати психологічний контакт із співрозмовником;

- володіти технікою комунікативної поведінки;

- контролювати процес бесіди;

- тримати візуальний контакт із співрозмовником впродовж тривалого часу спілкування;

- знаходити індивідуальний підхід у спілкуванні із урахуванням індивідуально-психологічних особливостей особистості (здібності, темперамент, характер, спрямованість);

- викривати неправдиві свідчення, виявляти правду та брехню у відповідях, встановлювати істину по справі;

- використовувати при допиті фактор раптовості, при постановці несподіваних питань;

- долати, нейтралізовувати мотив, що спонукує допитуваного давати неправдиві показання;

- встановлювати психологічний контакт при

допиті, який покликаний сприяти встановленню комунікативних зв'язків, виникненню емоційної довіри у допитуваного до слідчого, бажання давати показання;

- демонструвати проінформованість про життя допитуваного, його нахили, зв'язки, поведінку при скоєнні та розслідуванні попередніх злочинів, заняттях у період, який передував злочину та після його скоєння, слідчий сприяє виникненню враження про те, що «він знає все»;

- на основі жестів, міміки, пози та ін. визначити відношення співрозмовника;

- «підстроюватись» до лінії бесіди співрозмовника;

- захоплення інтелектуальної ініціативи при обранні теми для комунікації, ритмі бесіди тощо;

- звертати увагу на обмовки допитуваного та ін.

Висновки. Таким чином, проаналізовано літературні джерела щодо важливості спілкування при виконанні функціональних обов'язків працівників соціономічної сфери діяльності та визначено психологічні аспекти комунікації слідчого із учасниками кримінального провадження.

Доведена необхідність звертання уваги слідчим на встановлення психологічного контакту із співрозмовником, що сприятиме встановленню істини по справі. У цих умовах слідчий повинен бути оснащений необхідними прийомами та методами психологічного впливу. Для цього він повинен відповідати на найвищому рівні структурно-логічній моделі слідчого, а саме її різновиду – комунікативній готовності.

Ми пропонуємо розглядати комунікативну готовність слідчого крізь призму провідних здібностей та якостей особистості, а також певних вмінь, якими він повинен володіти. При таких умовах слідчий буде здійснювати професійні обов'язки на найвищому професійному рівні і це сприятиме ефективному вдосконаленню діяльності органів досудового розслідування й належному виконанні ним законодавства про кримінальне провадження.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Для якісного здійснення професійної діяльності слідчий повинен відповідати вимогам комунікативної готовності (володіти певними вміннями, здібностями та

якостями, які були вказані у статті). Це дозволить визначати критерії, які потрібно перевірити у особи при професійному відборі на посаду та сприятиме не прийняттю осіб, які комунікативно не спроможні та не готові виконувати на високому рівні функціональні обов'язки.

References:

- Rubinshtein S. L. Chelovek i mir [Man and the world]. URL: http://www.bronnikov.kiev.ua/book_1_251.php (access date: 02.05.2020) [In Russian].
- Vygotsky L. S. (1982) Voobrazhenie i ego razvitiye v detskov vozraste [Imagination and its development in childhood]. *Sobranie sochineniy*, Moskva, Vol. 426. [In Russian]
- Andreeva G. M. (2009). Sotsial'naya psikhologiya segodnya [Social psychology today]. Moskva, MPSI. [In Russian]
- Parygin B. D. (2010). Sotsial'naya psikhologiya. Istoki i perspektivy [Social psychology. Origins and prospects]. Sankt-Peterburg, SPbGUP, 533. [In Russian]
- Konovalova V. E. (1997) Pravovaya psikhlogiya [Legal psychology]. Kharkiv, 156. [In Russian]
- Kondratiev Ya. Yu. (1999) Iuridychna psikhologiya [Legal psychology]. Textbook, Kyiv, 342. [In Ukrainian]
- Pasko O. M. (2014) Struktorno-logichna model gotovnosti slidchogo do profesynoi diyal'nosti [Structural and logical model of readiness of the investigator for professional activity]. *Pravo i suspil'stvo*, 3, 291-289. [In Ukrainian]
- Kryminal'nyi protsesual'nyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Code of Ukraine of 13.04.2012 № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17/sp:head>. (access date: 19.04.2020). [In Ukrainian]
- Tsilmak O. M. (2012) Psykhologichna struktura slidchoi diyal'nosti. Naukovyi vistnyk L'viv's'kogo derzhavnogo universitetu vntrishnikh sprav [Psychological structure of investigative activity. Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs], 2 (1), 330-337. [In Ukrainian]
- Panfilova A. P. (2007) Teoriya i praktika obshcheniya: uchebnoe posobie dla studentov srednikh uchebnykh zavedeniy [Theory and practice of communication: a manual for students of secondary school]. Moskva, izdatel'skiy tsentr "Academiya", 288. [In Russian]
- Shepitko V. Yu. (2002). Teoriya kriminalisticheskoy taktiki. Monografiya [Theory of forensic management: monography]. Kharkov, Grif, 349. [In Russian]
- Karlov V. Ya. (2011) Kriminalistika: tezaurus – slovar' i skhemy [Forensics: thesaurus - dictionary and schemes]. Moskva, Alpha Press, 267. [In Russian]

Polstovalov O. V. (2009) Sovremennyye problemy kriminalisticheskoy taktiki [Modern problems of forensic management]. Moskva, Yurlitinform, 376. [In Russian]

Olha Pasko

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Criminology and Psychology Department, Odessa State University of Internal Affairs, Odessa (Ukraine)

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF INVESTIGATORS' COMMUNICATIONS AT THEIR PROFESSIONAL WORK

ABSTRACT

All people during all life have the need for communications, both on physiological and psychological levels. Without communications with society, a person is not able to be formed, developed and does not exist. New information, impressions, emotions is not only received by a person but also should be adequately transferred to others. The problem of investigators' competence, meeting by them of the highest requirements for their professional works at the pre-trial investigational bodies is important. So, investigators must have communicative competence. An investigator's communicative competence is discussed in the national and foreign literature; however, besides of an ability to use knowledge, skills and abilities, he/she must be ready to implement them. Therefore, we considered an investigator's communicative readiness in the light of his/her leading abilities and qualities, as well as certain skills that he/she must possess.

Since the employee during working hours is in society, he/she must have the following capabilities: to establish interpersonal contacts; to listen to and to hear other people; to communicate constantly; to avoid discussing of controversial issues; to choose and implement adequate ways of communication; to control the conversation process; to treat an interlocutor with respect; to manage and organize other people; to make acquaintances and communicate easily with new people; to express one's opinion clearly and to understand others quickly; to use the psychological aspects of verbal and nonverbal communications; to overcome psychological barriers in communication; to determine an interlocutor's attitudes to him/her on the basis of gestures, facial expressions, postures, etc.; to know the features of mental cognitive processes (memory, thinking, attention, imagination, perception, sensation, etc.); to use

knowledge on temperament, accentuation; to determine an interlocutor's temperament during psychological contact; to determine an interlocutor's states and mood and to build his/her own line of behaviour based on such determination; to speak clearly in public, etc.

The necessary qualities are: sociability; in-touch capabilities; simplicity; diplomacy; tactful behaviour; agreeableness, etc.

An investigator's communicative readiness is supported by the following skills and abilities: to check a witness's credibility (Ukraine Criminal Rule 96); to receive indirect evidence (Ukraine Criminal Rule 97); to conduct an interrogation (Ukraine Criminal Rule 224); to establish quickly a psychological contact with an interlocutor; to master communicative techniques; to control the conversation process; to keep an eye contact with an interlocutor for a long time; to find an individual approach in communication taking into account an interlocutor's individual psychological features (abilities, temperament, character, orientation); to expose false testimonies, to reveal the truth and lies in the answers, to establish the truth; to use suddenness during interrogation by asking unexpected questions; to overcome, neutralize an interlocutor's motives for false testimonies; to establish a psychological contact during interrogation, supporting further communicative connections; to gain an interlocutor's emotional trust to the investigator, an interlocutor's desire to testify; to demonstrate awareness of the life of the interrogated, their inclinations, connections, previous crimes, behaviour before and after a crimes; to contribute to the impression that "he/she knows everything"; to determine an interlocutor's attitudes based on gestures, facial expressions, postures, etc.; to "adjust" to the line of conversation to an interlocutor; to have initiative in choosing of a communicative topic, a conversation rhythm, etc.; to pay attention to an interlocutor's reservations, etc.

We propose to consider an investigator's communicative readiness in the light of his/her leading abilities and qualities, as well as certain skills. Under such conditions, an investigator will perform his/her professional duties at the highest professional level and this will contribute to the effective work of the pre-trial investigational bodies and their proper execution of criminal proceedings.

Key words: communication, sociability, socio-

mic sphere of work, communicative readiness, abilities, qualities, skills, professional activity.

Пасько Ольга Николаевна

Кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры криминалистики и психологии Одесского государственного университета внутренних дел, г. Одесса (Украина)

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КОММУНИКАЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛЕДОВАТЕЛЯ

АННОТАЦИЯ

В процессе жизнедеятельности у людей возникает потребность в общении, которое им необходимо как на физиологическом, так и на психологическом уровнях. Без коммуникации человек не способен формироваться, развиваться и существовать. Потому что неотъемлемой потребностью является не только получение новой информации, впечатлений, эмоций, но и передача ее другим. Важным становится вопрос соответствия следователем наивысшему уровню профессиональной деятельности органов досудебного расследования. Для этого он должен владеть коммуникативной готовностью. В отечественных и зарубежных работах определяют коммуникативную компетентность следователя, однако, кроме возможности использовать знания, умения и навыки, он должен быть готовым их реализовывать. Поэтому, нами была рассмотрена коммуникативная готовность следователя сквозь призму ведущих способностей и качеств личности, а также определенных умений, которыми он должен владеть.

Поскольку работник в течение рабочего времени находится среди социума, то он должен иметь следующие способности: налаживать межличностный контакт; слушать и слышать человека; к постоянному общению; избегать обсуждения противоречивых вопросов; выбирать и осуществлять адекватные способы общения; контролировать процесс беседы; уважительно относиться к собеседнику; управлять людьми и организовывать других; к легкости в знакомствах и общении с новыми людьми; понятно выражать свое мнение и быстро понимать других; использовать психологические аспекты вербального и невербального общения; преодолевать психологические барьеры в общении; определять отношение собеседника к себе на основе жестов, мимики, позы и др.; усваивать особенности

психических познавательных процессов (о психологических особенностях памяти, мышления, внимания, воображения, восприятия, ощущения и т. д.); использовать знания о типах темперамента, видах акцентуаций; определять тип темперамента собеседника и в соответствии с этим устанавливать психологический контакт; определять состояние и настроение человека и в соответствии с этим выстраивать собственную линию поведения; понятно и четко говорить, и выступать на публике и др.

Качества: общительность; контактность; доступность; дипломатичность; тактичность; доброжелательность и др.

Коммуникативная готовность следователя обеспечивается следующими умениями: выяснять достоверность показаний свидетеля (ст. 96 УПК Украины); получать показания с чужих слов (ст. 97 УПК Украины); проводить допрос (ст. 224 УПК Украины); быстро устанавливать психологический контакт с собеседником; владеть техникой коммуникативного поведения; контролировать процесс беседы; удерживать визуальный контакт с собеседником на протяжении длительного времени общения; находить индивидуальный подход в общении с учетом индивидуально-психологических особенностей личности (способности, темперамент, характер, направленность); разоблачать ложные показания, обнаруживать правду и ложь в ответах, устанавливать истину по делу; использовать при допросе фактор внезапности, при постановке неожиданных вопросов; преодолевать, нейтрализовать мотив, который побуждает допрашиваемого давать неправдивые показания; устанавливать психологический контакт при допросе, что способствует установлению коммуникативных связей, возникновению эмоционального доверия у допрашиваемого к следователю, желанию давать показания; демонстрировать проинформированность о жизни допрашиваемого, его связках, поведении при совершении и расследовании предыдущих преступлений, занятиях в период, который предшествовал преступлению и после его совершения, способствует возникновению впечатления о том, что «он знает все»; на основе жестов, мимики, позы и др. определить отношение собеседника; «подстраиваться» к линии беседы собеседника; увлечение интеллектуальной инициативы при избрании темы

для коммуникации, ритме беседы и тому подобное; обращать внимание на оговорки допрашиваемого и др.

Доказана необходимость обращения внимания следователем на установление психологического контакта с собеседником, что будет способствовать достижению истины по делу. В этих условиях следователь должен быть оснащен необходимыми приемами и методами психологического влияния. Для этого он должен отвечать на наивысшем уровне структурно-логической модели следователя, а именно ее разновидности – коммуникативной готовности.

Мы предлагаем рассматривать коммуникативную готовность следователя сквозь призму ведущих способностей и качеств личности, а также определенных умений, которыми он должен владеть. При таких условиях следователь будет осуществлять профессиональные обязанности на наивысшем профессиональном уровне и это будет способствовать эффективному совершенствованию деятельности органов досудебного расследования и надлежащем выполнении им законодательства о криминальном производстве.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникативность, социономическая сфера деятельности, коммуникативная готовность, способности, качества, умения, профессиональная деятельность.

Дата отримання статті: 01.04.2020

Дата рекомендації до друку: 19.05.2020

Дата оприлюднення: 28.05.2020